

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Український народ, який є одним із найдавніших і найчисельніших народів Центрально-Східної Європи, пройшов довгий і складний шлях у боротьбі за становлення своєї державності. На відміну від інших народів територію його проживання не захищали природні кордони – високі, неприступні гори, глибокі ріки чи пустелі (крім західних кордонів – Карпатських гір), тому на нього часто нападали агресивні сусіди; намагаючись захопити його багаті, родючі землі, поневолити його самого. Часто ворогам вдавалось це зробити: на довгі десятиліття, і навіть століття, українські землі потрапляли під владу чужинців – татаро-монголів, Литви, Польщі, Румунії, Австро-Угорщини, Росії та ін. На довгі століття Україна була пошматована, розділена між сильнішими сусідами, її народ намагались денаціоналізувати, пригнужували, прищеплювали почуття меншовартості, нещадно експлуатували. Державність українську нищили, право – ліквідовували. Значною мірою у цьому були винні й самі українці, які у відповідальні моменти історії не були у змозі об'єднатися, яких роз'єднували постійні чвари, політичні суперечності, відсутність загальнонаціональної єдності та недостатнє розуміння цінності власної національної держави. Однак українська державність у певні періоди історії (поки її не придушували чужинці) існувала, український народ віками боровся за неї, боровся за своє визволення, зазнавши багатомільйонних людських втрат.

У сучасних умовах жорстокої війни Росії проти України вивчення історії української державності має важливе теоретичне, практичне і політичне значення, становить передумову відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, консолідації, розвитку й утвердження української нації, її історичної свідомості та культури, а також збереження і утвердження сучасної української держави та її народу. Історичні знання про українську державу сприяють формуванню національної свідомості, свідомого патріотизму та активної громадянської позиції, що характеризує відповідальне ставлення людей до своєї Батьківщини.

Історія української державності є тривалим і складним процесом, який розпочинається задовго до появи пращурів слов'ян (І тис. н. е.). У межах території сучасної України впродовж тисячоліть існували різноманітні етнічно й культурно неоднорідні суспільства. Ці спільноти творили генетично споріднені традиції, які впливали на спосіб життя, культуру та суспільну організацію. Припускаємо, що контакти з протослов'янськими племенами, хоча й опосередковані, могли відігравати певну роль у державотворчих процесах цього періоду. Різноманітні народи, що мешкали на цих територіях, безсумнівно, своєю чергою, вплинули на формування етнофону та генофону сучасного українського народу.

Значний вплив на становлення та розвиток української державності мало зародження, становлення та розвиток державних утворень на стародавніх українських землях, протодержави киммерійців, Скіфської держави, антич-

них міст-держав Північного Причорномор'я, Боспорського царства, Антської держави, Києво-Руської держави, Галицько-Волинської держави.

Певний археологічний матеріал дає підстави припустити, що одним із найдавніших етапів зародження елементів стародавніх протодержавних утворень на території України була середина VI тис. до н. е. (5450 р. до н. е.), коли між річками Дніпро, Дністер та у Причорномор'ї, тобто на території сучасної України, активно розвивалася Трипільська культура, яка зародилася і розвинулася на дві тисячі років раніше Єгипетської цивілізації. Питання про етнічну належність трипільських племен є дискусійним.

Трипільська культура була однією з найдавніших землеробських протоцивілізацій Європи. Вона була поширена як на території України, так і за межами України, зокрема на території Молдови і Румунії. Найбільш ранні трипільські поселення виявлено на території України між Карпатами, Прутом і Дністром, де, очевидно, була прабатьківщина Трипільської культури. Її пам'ятки вперше дослідив археолог В. Хвойка біля с. Трипілля на Київщині наприкінці XIX ст.

На території України пам'ятки Трипільської культури виявлено у 19 областях і у 2100 населених пунктах, більшість із яких розташована на Правобережжі. Найбільше трипільських старожитностей знаходиться на території Чернівецької та Івано-Франківської областей (понад 300 у кожній). За останні десять років тільки на Київщині було відкрито 30 відсотків усіх відомих у області трипільських поселень. За прогнозами дослідників, їх чисельність на території України може перевищити 5 тисяч.

Варто зазначити, що ця трипільська землеробська протоцивілізація мала певні ознаки державності: наявність території, населення, влада вождів, військові дружини для охорони городищ, поселення міського типу (фактично перші міста на планеті, які налічували до 15 тис. мешканців), є певні свідчення, що трипільці мали писемність, наявність календаря, насамперед для землеробських робіт, своєрідна релігія (археологи знаходять трипільські храми, трипільці поклонялися богині родючості), наявність розвинутого мистецтва (вироби з кераміки, золота), спільний уклад господарського життя, спільні інтереси, потреби захисту від зовнішніх агресивних сусідів.

Наявність великих трипільських поселень потребувала вироблення і дотримання правил співжиття та організації управління, що також свідчило про зародження державності у трипільців. Оскільки у формуванні та розвитку трипільської культури на території України взяли участь місцеві племена, трипільські традиції продовжились у наступних археологічних культурах на території українських земель. Трипільська культура відіграла важливу роль у становленні та розвитку економічних і політичних відносин, зокрема на території України. Культурні й землеробські традиції трипільців залишили значний слід на території України. Хоча сучасне населення України не є прямими нащадками трипільців, їхня культурна спадщина вплинула на подальший розвиток етнонаціональних процесів на території України.

Проте варто зазначити, що ця трипільська землеробська протоцивілізація потребує подальшого наукового дослідження.

Одним із перших, відомих з писемних джерел творців державності на території сучасної України були кіммерійці – народ, що з’явився у Північному Причорномор’ї на межі II та I тис. до н. е. Проте час їхнього проживання й досі залишається предметом наукових дискусій. Археологи датують їхню появу в регіоні періодами від XII до IX ст. до н. е., а Н. Полонська-Василенко навіть пов’язує їх із ранішим періодом – 1500–700 рр. до н. е. Грецькі джерела, зокрема Гомер в “Одіссеї”, згадують кіммерійців як народ, що жив у темряві на краю світу, хоча точність таких описів викликає сумніви.

Сучасні дослідники припускають, що Гомер міг символічно використувати назву “кіммерійці” для позначення міфічного чи невідомого народу. Проблема походження та етнічного складу кіммерійців залишається дискусійною, хоча існує загальна згода щодо їхньої належності до індоєвропейської мовної групи. Три основні гіпотези пояснюють їхнє походження: перша, індоєвропейська, вважає кіммерійців іраномовним кочовим народом, що мігрував із Центральної Азії; друга, автохтонна, трактує їх як нащадків місцевих племен епохи бронзи, таких як катакомбна та зрубна культури; третя гіпотеза передбачає, що кіммерійці були мішаним етнічним утворенням, сформованим через інтеграцію різних степових племен. Ці підходи відображають складність етнокультурних процесів у тогочасному Північному Причорномор’ї.

Дискусійною залишається проблема визначення території розселення кіммерійців. Загалом вважається, що їхній основний ареал розселення охоплював степові та лісостепові простори Північного Причорномор’я, від нижньої течії Дніпра до узбережжя Чорного моря. Однак свідчення Геродота вказують на значно більші території, включаючи північ від Кавказу та частину сучасної Азії, де кіммерійці контактували з іншими племенами. Археологічні дослідження підтверджують, що територія кіммерійців поступово розширювалася, охоплюючи також Кримський півострів.

Кіммерійці створили на території України потужне міжплемінне об’єднання (державне утворення), яке мало яскраві ознаки протодержави. Його політична структура була заснована на вождях, хоча, за різними теоріями, деякі дослідники вважають, що кіммерійці мали царів і навіть розвинену рабовласницьку систему у VIII–VII ст. до н. е. Основною рисою суспільного устрою Кіммерійського державного утворення була військова демократія, коли рішення ухвалювали народні збори, а влада царів була обмежена волею воїнів.

Це підтверджують свідчення Геродота, який описує колективне прийняття рішень під час загрози війни. Правова система була заснована на звичаях і традиціях, а столицею кіммерійців було місто Кіммерік поблизу Керченської протоки. Соціальна структура кіммерійців була складною і базувалася на племінних союзах. Вищий соціальний шар включав царів, військову знать та старійшин, тоді як більшість населення складали воїни, общинники та

раби. Активні військові походи киммерійців сприяли як збагаченню, так і поповненню кількості рабів. Військова організація киммерійців була високо-розвиненою, з акцентом на використанні кінноти та залізної зброї.

Економічно киммерійці переважно займалися скотарством, особливо конярством, хоча серед них були й землеробські племена. Вони активно взаємодіяли із сусідніми державами, зокрема Малою Азією, через війни, торгівлю та культурний обмін. Соціально-політичний устрій киммерійців поєднував елементи, характерні для протодержавних утворень, із рисами соціальної та політичної організації, притаманними раннім державним формам. Киммерійці були важливим елементом історичного та культурного розвитку регіону. Їхній приклад відображає ранні форми політичної організації, що вплинули на подальші етапи формування української державності та етнокультурної ідентичності.

Вивчення спадщини киммерійців має важливе значення для зміцнення національної свідомості та протидії фальсифікації історії, особливо в умовах сучасних геополітичних викликів. Попри значний внесок українських і зарубіжних науковців, багато аспектів, пов'язаних із киммерійцями, залишаються малодослідженими. Це відкриває нові можливості для подальших досліджень, зокрема у сфері історії держави і права України.

Серед перших держав на території України була Скіфська держава. Скіфія була раннім державним утворенням, яке пройшло складний етап еволюції від племінних союзів до централізованої держави. Її структура характеризувалася комбінацією військово-політичного керівництва, звичаєвих норм і елементів аристократичного правління. Царська влада, що мала сакральний характер, об'єднувала функції законодавчої, виконавчої, судової та військово-вої гілок, забезпечуючи стійкість суспільства в умовах зовнішніх загроз.

Скіфське суспільство було чітко стратифіковане: на верхівці знаходився панівний клас, який включав царів, військову аристократію, жерців і заможних общинників. Останні становили найбільшу частину населення, реалізуючи військові та економічні функції. Раби посідали найнижчий рівень соціальної ієрархії, і хоча вони не становили основу виробничої системи, їхнє значення було важливим елементом економічних і соціальних відносин.

Право скіфів базувалося на звичаєвих нормах, які адаптувалися до умов формування державності. Основними джерелами права були традиції, рішення царів і народних зборів, а також міжнародні договори. Особливу роль у забезпеченні правопорядку відігравали звичаї, що захищали приватну власність, суспільний лад і авторитет царської влади. Консервативний елемент у правовій системі забезпечував її стійкість і спадкоємність, зберігаючи традиційні норми навіть в умовах взаємодії з прогресивною грецькою культурою.

Скіфія відіграла важливу роль у становленні економічних і політичних відносин у регіоні Північного Причорномор'я. Її зв'язки з грецькими містами-колоніями, зокрема Ольвією та Херсонесом, сприяли розвитку торгівлі, яка стала важливим чинником економічного зростання та інтеграції з ан-

тичним світом. Культурні й правові традиції скіфів залишили значний слід у розвитку українських земель. Хоча сучасне населення України не є прямими нащадками скіфів, їхня культурна спадщина, включаючи елементи правової культури, так чи інакше вплинула на подальший розвиток етнопонаціональних процесів.

Скіфські традиції продовжували існувати через їхнє асимілювання іншими народами, зокрема сарматами, аланами, а пізніше – слов'янами. Елементи скіфського побуту, такі як культ предків і звичаї, були інтегровані в духовну культуру давніх українців. Крім того, спадкоємність у правовій культурі, особливо у сфері звичаєвого права, простежується в таких аспектах, як регулювання земельної власності та військові традиції.

Вивчення скіфської державності та права дає змогу краще зрозуміти витоки правових традицій на українських землях. Скіфія є прикладом раннього державного утворення, в якому поєднувалися елементи військової демократії, звичаєвого права та централізованої влади. Це надає можливість простежити еволюцію правових і політичних інститутів у контексті взаємодії кочових і осілих народів. Таким чином, Скіфська держава стала важливим етапом у формуванні історико-правової традиції на українських землях. Її спадщина підтверджує, що навіть у межах ранніх форм державності закладалися основи для складних соціальних і правових структур, які впливали на подальший розвиток державності на українських землях.

Важливий вплив на зародження української державності мали античні міста-держави Північного Причорномор'я – осередки давньогрецької цивілізації. Демократичні традиції античних полісів Північного Причорномор'я відіграли важливу роль у формуванні української державності. Ідеї прямої демократії, верховенства права і рівності всіх перед законом, які зародилися в античних полісах, продовжують надихати українців у їхньому прагненні побудувати сильну, демократичну і справедливую державу.

Грецька колонізація сприяла успішному розвитку торгівлі та ремесел, зростанню та збагаченню міст. Завдяки грецьким містам-колоніям місцеве населення знайомилося з передовими досягненнями та здобутками інших народів, долучалося до високої грецької культури, брало участь у міжнародних торгових зв'язках. Особливість цих міст у тому, що велика увага приділялась освіті. Серед жителів була поширена писемність. Під впливом античних держав у тутешніх племен формувалася власна держава. Культура грецьких колоній вплинула й на розвиток давніх українських племен.

Утворення та розвиток Боспорського царства на території сучасної України демонструє унікальний приклад державного утворення, що поєднувало елліністичні та місцеві традиції державотворення. Його формування та розвиток відбувалися в умовах складної геополітичної ситуації, що потребувало створення ефективної системи державного управління. Державний лад Боспорського царства пройшов складну еволюцію від союзу грецьких полісів до централізованої монархії з розвиненим бюрократичним апаратом. Характерною особливістю державного механізму була наявність ефектив-

ної системи управління територіями та розвинутої дипломатичної служби, що забезпечувало підтримання зовнішніх зв'язків із сусідніми державами.

Правова система Боспорського царства характеризувалася унікальним синтезом різних правових традицій: грецького полісного права, місцевих правових звичаїв та, у пізніший період, елементів римського права. Означений феномен сприяв формуванню оригінальної правової культури, яка відповідала потребам поліетнічного суспільства та забезпечувала ефективне регулювання суспільних відносин. Соціальна структура боспорського суспільства відображала складний характер економічних відносин, де поряд із рабовласницькими відносинами поступово формувалися елементи феодалного ладу. Досвід державно-правового розвитку Боспорського царства має важливе значення для розуміння процесів державотворення на території сучасної України. Особливої актуальності це набуває в контексті сучасних геополітичних викликів та необхідності захисту територіальної цілісності сучасної української держави.

Важливе місце в державотворчих процесах на українських землях посідає готська державність, сприяючи формуванню, а радше зміцненню політико-правових і соціальних структур тих слов'янських протодержавних об'єднань, що стали безпосередніми предками сучасних українців. У цьому контексті готи виконали роль предтечі української державності.

Готська державність на українських землях є яскравим прикладом переходу від племінних союзів до більш централізованих політичних утворень. Перебуваючи на рівні військової демократії, готи сформували ранні протодержавні структури з ієрархічною системою управління, заснованою на звичаєвому праві та сакральних нормах. Політико-правова природа готських утворень, зокрема їх ієрархічна система управління, звичаєве право, військова організація, а також соціальна структура, що включала військову знать, вільних общинників і рабів, свідчить про відносно низький рівень соціальної стратифікації готів. Їх суспільно-політичний розвиток мав характерні риси чіфдому форми організації влади, властивій багатьом раннім державним утворенням, де влада концентрується в руках одного вождя.

Взаємодія готів з місцевим населенням сприяла розвитку політичних структур, стимулювала обмін культурними, правовими та військовими традиціями, що лягло в основу ранньої державності слов'ян і згодом вплинуло на формування Києво-Руської держави. Ієрархічна система управління, звичаєве право та військова організація стали основою для розвитку суспільно-політичних структур слов'ян, які переймали ці елементи в процесі взаємодії з готами. Готські політичні традиції, зокрема система ради вождів і військова організація, заклали основи для розвитку колегіальних принципів управління та дружинної системи, що стали характерними для Києво-Руської держави.

Елементи правових норм і соціальної ієрархії могли стати основою для формування державних структур на Русі з центром у Києві. Соціальна структура готів, їхні системи управління й правові норми сприяли форму-

ванню елементів соціальної ієрархії у слов'янських племенах, що згодом еволюціонували в більш розвинуті форми державності. Аналіз готської державності дає змогу поглибити розуміння історичних процесів формування державності на українських землях та оцінити значення цих територій у загальноєвропейському історичному контексті.

Тож можна стверджувати, що початки української державної традиції сягають рубежу між античною та середньовічною епохами, коли на українських землях утворилися перші політичні об'єднання, зафіксовані історичними джерелами. Середньовічні візантійські хроністи згадували правителів цих утворень, використовуючи титули, що свідчили про їхнє політичне значення. Протягом століть на українських землях відбувалися складні процеси державотворення, які формували основу майбутньої української державності. Ці процеси були нерозривно пов'язані з розвитком українського народу, що проходив різні етапи становлення – від племінних союзів до формування спільноти, яку можна охарактеризувати як народ, а згодом і націю.

Формування народу, як і державності, базується на кількох ключових елементах: самоусвідомленні спільноти, використанні власної назви, спільності культури, вірувань, господарських зв'язків та освоєної етнічної території. Ці чинники забезпечували консолідацію суспільства і створювали передумови для формування державних структур. Самоусвідомлення себе як народу включає не лише етнокультурну єдність, а й готовність до вирішення завдань у політичній та соціальній сферах. Українська державність є результатом тривалої взаємодії цих чинників, що формували політичну самостійність та забезпечували розвиток суспільства протягом тисячоліть.

Праукраїнське державотворення активізувалося у IV ст., коли праукраїнці активно розселилися на території східноєвропейської рівнини між Дністром і Дніпром, його притоками на межі античного західного світу і кочового східного степу, тобто на території сучасних етнічних українських земель. Історичні джерела пов'язують витоки української державності із заснуванням держави у антив. Наприкінці IV – на початку VII ст. на території України у межиріччі Дністра і Дніпра сформувалася Антська держава, яку ще називали “Антським царством” (*Regnum Antorum*), або “Антською землею”. Власне антив дослідники вважають першими достовірними предками українців. Так, відомий етнолог і археолог, професор зі світовим авторитетом Українського вільного університету В. Щербаківський (1856–1957) вважав, що іменем “анти” називали групу українських племен, а М. Грушевський (1866–1934) прямо називав антив українцями. Візантійські хроністи Прокопій Кесарійський і Менандр та готський Йордан характеризували Антську державу як міцне політичне об'єднання, міжплемінний військово-політичний союз із демократичним ладом. Згодом ця держава трансформувалася в княжіння окремих племен, зокрема полян, сіверян, деревлян, дулібів та ін. Консолідація давніх українських племен на межі VIII–IX ст. навколо Києва спричинила утворення великої ранньої української держа-

ви – України-Руси, ядром, центром якої були нинішні українські землі. Під ударами аварів Антська держава у 602 р. припинила своє існування. Анти, на думку М. Грушевського (вихідці з трипільських племен), були предками українців.

Першою завершеною формою української державності стала Києво-Руська держава – Україна-Русь з центром у м. Києві, яка утворилася внаслідок об'єднання українських племен у VII–VIII ст. Києво-Руська держава стала продовженням державотворчих процесів на українських землях, що починались з державності в антів (IV–VII ст.). Літописи та інші пам'ятки давньоруської літератури називають її Руссю, або Руською землею. Києво-Руська держава – Україна-Русь була однією з найбільших і наймогутніших держав ранньосередньовічної доби та справила значний вплив на культурні, політичні й державотворчі процеси у Східній Європі. Ця середньовічна українська держава досягла значного політичного й правового розвитку і за рівнем права, економіки та культури увійшла до кола найпередовіших країн тогочасної Європи.

Аналіз писемних і археологічних джерел свідчить, що літописна легенда про прикликання варягів є зразком штучної конструкції історичного міфу. Його створили пізніші переписувачі Повісті минулих літ, які керувалися політичними мотивами. Фальсифікуючи історію Русі, вони намагалися перетягнути її початки на північ Східної Європи в басейн Волхова. Легенда про прикликання варягів не згадується в жодному зарубіжному середньовічному джерелі. Красномовним є той факт, що Рюрик, як і “заснована” ним північна Русь, були невідомі авторам скандинавських саг. Діяльність Рюрика, зокрема заснування ним Новгороду на Волхові в другій половині IX ст., не підтверджується археологічними дослідженнями. Водночас літописна легенда про Кия і заснування Києва відображає реальні історичні події.

Окрім Повісті минулих літ, про засновника Києва і Києво-Руської держави князя Кия також повідомляють зарубіжні середньовічні джерела, зокрема польські хроніки Яна Длугоша і Мацея Стрийковського, і вірменська “Історія Тарона”. Його біографія добре вписується в загальний контекст відносин слов'янських народів з Візантією в середині I тис. і в політичну ситуацію на слов'янсько-візантійському пограниччі в Подунав'ї. Заснування Києва в середині I тис. підтверджується також археологічними джерелами. Отже, історія Руської держави та її правлячої династії Києвичів починається з утворенням поляно-руського князівства у V ст.

Про існування державності на українських землях до приходу норманів пишуть сучасні європейські дослідники, зокрема німецькі. Водночас вони вказують на відсутність державності на землях, які входять до складу Російської Федерації. Київська князівська династія Рюриковичів, яка почала правити в Києві з 882 р., модернізувала староукраїнську державу на зразок інших європейських держав та пов'язала її династичними зв'язками із європейськими монархіями. Починаючи із Володимира Великого, династія київських князів Рюриковичів поступово українізувалася.

Першим кодексом українського права стає Руська Правда, написана в період правління великого київського князя Ярослава Мудрого. Серед джерел Руської Правди науковці називають українське (руське) звичаєве право, судову практику, русько-візантійські договори, князівське законодавство, церковні статuti, джерела візантійського права. Вважаємо, що до джерел права Києво-Руської держави можна віднести шведське та германське право, яке було використано під час укладення русько-візантійських договорів, Короткої та Поширеної редакцій Руської Правди. Це свідчило про поширення європейських правових традицій правового регулювання суспільних відносин та їх вплив на правову систему ранньої української держави – Києво-Руської держави.

Утворення і розвиток Антської держави, Києво-Руської держави, згодом Галицько-Волинської держави було першим етапом становлення і розвитку української державності. Сімсотлітній період існування держави антів, Києво-Руської держави – України-Руси та Галицько-Волинської держави став могутнім фундаментом становлення української держави, а також основою для духовного і державницького відродження українського народу у наступні століття. Історичне значення Києво-Руської держави полягає в тому, що було закладено ідентичність українського народу й започатковано процес українського державотворення.

Основними етапами становлення і розвитку української державності були: Антське царство – політичне об'єднання давніх українських племен VI–VIII ст., Києво-Руська держава IX–XIII ст., Галицько-Волинська держава (1199–1349 рр.), Литовсько-Руська держава (1319–1569 рр.), Українська козацька республіка (1649–1783 рр.), Українська Народна Республіка за Центральної Ради, Українська Держава за Павла Скоропадського, Українська Народна Республіка за Директорії, Західноукраїнська Народна Республіка (1917–1923 рр.), Карпатська Україна (1939 р.), Українська Держава (1941 р.), квазідержава УРСР (1917–1991 рр.). Отже, Україна має багатовікову історію державотворення, вона ніколи не припиняла свого існування, незважаючи на тимчасову залежність від іноземних окупаційних держав.

Сьогодні важливо також відзначити виховне значення вивчення історії української державності, яка має утвердити у свідомості громадян України державну, культурну, мовну єдність, неповторність. Історія української державності виконує функцію національного виховання учнівської та студентської молоді, яка має сприяти всебічному піднесенню національної свідомості, формування сукупності уявлень про власний народ, його самобутність, складний історичний і державно-правовий розвиток, місце серед інших народів. Історія української державності свідчить, що народ з розвинутою національною самосвідомістю формує громадянина держави як свідомого патріота, активного та відповідального громадського, політичного та державного діяча. Правильно організоване національне виховання з допомогою історії української державності формує повноцінну особистість,

суверенну індивідуальність, сміливого громадянина України, який цінує свою національну, особисту і професійну гідність, совість і честь.

Вивчення історії української державності також сприяє розвитку загальної культури, світоглядних орієнтирів громадян України, а також формуванню відповідальної особистості, яка визнає національні та загальнолюдські цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у своїй поведінці; вихованню на прикладах історії громадянської свідомості, зорієнтованій на патріотичне почуття належності до власної держави та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві; прищепленню толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей. Громадянин України – це патріот України, який володіє ґрунтовними знаннями національної історії; є носієм української мови, культури, який поважає культуру інших народів, вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й державному житті.

У сучасних реаліях вивчення історії української державності має важливе державне значення. Вважаємо, що в сучасних умовах для претендентів на отримання громадянства України та кандидатів на посади всіх державних службовців, суддів, прокурорів та працівників інших правоохоронних органів, необхідно запровадити обов'язковий іспит з історії української державності. Адже вони мають усвідомлювати, який складний шлях пройшов український народ, щоб створити власну державу, якою дорогою ціною здобуто національну свободу і державну незалежність. Для цього необхідно мати ґрунтовні знання з історії української державності.

*За редакцією
координатора актуальної теми*

*“ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ:
проблемні аспекти і нові підходи”*

*доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
Ігоря Бойка*